

A SZEM-KÉZ KOORDINÁCIÓ ÉS ALAK-HÁTTÉR DIFFERENCIÁLÁS II.

AKADÁLY NÉLKÜL

modul adaptációja
látássérült tanulók
együttneveléséhez

**SZÖVEGÉRTÉS-
SZÖVEGALKOTÁS**

Alap–VII.2–AdGY

A modult készítette:

Papp Zita, Szendrődi Szilvia

Az adaptációt készítette:

Parasz kay Sára

SULI NOVA
Köznevelési, Fejlesztési és Pedagógus-továbbképzési Központ

Magyarország célba ér

A modul célja	A vizuális észlelés: szem-kéz koordináció és alak-háttér differenciálásának fejlesztése
Időkeret	Kétszer 10 perc
Ajánlott korosztály	6–8 évesek
Modulkapcsolódási pontok	<p><i>Tágabb környezetben</i> Vizuális figyelem és emlékezet fejlesztése Finommotorika fejlesztése Írás, olvasás előkészítése</p> <p><i>Szűkebb környezetben</i> A szem-kéz koordináció fejlesztése Vizuális differenciálóképesség fejlesztése</p> <p><i>Ajánlott megelőző tevékenységek</i> Nagymozgások fejlesztése Egyensúlygyakorlatok Finommozgások fejlesztése és testséma kialakítása</p> <p><i>Ajánlott követő tevékenységek</i> Rész és egész észlelése Vizuális különbségek észlelése</p>
A képességfejlesztés fókuszai	A szemmozgás tudatos kontrollja, a szemfixáció erősítése, szem-kéz koordináció, finommotorika, alak-háttér differenciálása

AJÁNLÁS

Mindaz, ami az ajánlásban és a megfigyelési szempontok között szerepel – első látásra – gyakran komplikáltabb, mint maguk a gyakorlatok. Azt a munkamódszert ajánljuk, hogy mielőtt az ajánlást és a megfigyelési szempontokat elolvasná, és esetleg megijedne attól, mi mindenre fontos figyelnie, a gyakorlatokat próbálja ki gyerekek nélkül, otthon (ha van, a javasolt verssel együtt). Amikor már gördülékeny a mozgás és szöveg összhangja, valamint úgy érzi, hogy a gyerekeknek is be tudja mutatni, olvassa el a módszertani ajánlást. Nem kell törekednie arra, hogy annak minden részletét megjegyezze, csak egyszerűen próbálja ki a gyerekekkel. Az első kipróbálások után is csak arra keressen választ a megfigyelési szempontok között és az ajánlásban, amelyen problémával saját osztályában találkozott. Ezt szükség szerint megteheti minden gyakorlás után, így egy idő után a legtöbb javaslat „életre kel”, és világosan fogja látni, mikor mire fontos figyelnie tanítványai között.

A szem-kéz koordináció azt a képességet jelenti, hogy a látást és a kéz mozgását célzottan összekapcsoljuk. Ezek alapján beszélhetünk még szem-láb és szem-kéz-láb koordinációról is. Ezek az alapvető képességek előfeltételei mindenféle tevékenységnek, így az írás és olvasás elsajátításának is. A 3-4 éves gyermekeknél a vizuális észlelés elsősorban a mozgáson és a testséma gyakorlatain keresztül fejlődik. Az 5-6 éves gyerekeknél azonban célzott, direkt vizuális (látás-) fejlesztés is szükséges. Az íráshoz, olvasáshoz, számoláshoz szükséges folyamatos sorkövetést készítik elő a cél helyének rögzítését tartal-

mazó feladatok. A tanulási helyzetek többségében a vizuális észlelés összekapcsolódik valamilyen nyelvi és motoros tevékenységgel. Fontos tehát, hogy ezeket a gyakorlatokat mindig kössük össze a látott dolgok nyelvi kifejezésének megtanításával, a gyerekek szókincsének bővítésével. Miután megnéztük, hogy hogyan rajzolták meg, mondják is el, merre haladt a turista, az autóversenyző, a síelő...

Az alak-háttér észlelés nemcsak az olvasás tanulásánál elengedhetetlen, amikor egy betű formája kiválik a környezetéből, hanem olyankor is, amikor egy ábrán megkülönböztetjük a lényeges és lényegtelen részeket. Zavartalan alak-háttér észlelés szükséges ahhoz, hogy képesek legyünk szándékosan ráirányítani a figyelmünket (szemünket) valamire, és minden mást figyelmen kívül tudjunk hagyni.

TÁMOGATÓ RENDSZER

Játékosan – Feladatgyűjtemény a részképességek fejlesztéséhez. (Eu-Synergon 2001.)

Tölgyszéky Papp Gyuláné: *Képességfejlesztő technikák és eljárások az anyanyelv tanításában.* (ELTE Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola jegyzete)

Tölgyszéky Papp Gyuláné: *A tanulási nehézségek kezelése.* (Logopédiai Kiadó)

Taníts meg engem! – Fejlesztő program logopédiai óvodák számára. (Logopédiai Kiadó)

Németh Erzsébet – S. Pintye Mária: *Mozdul a szó...* (Logopédiai Kiadó)

Dr. Torda Ágnes (szerk.): *Szemelvények a tanulási zavarok köréből.* (Nemzeti Tankönyvkiadó)

Porkolábné Dr. Balogh Katalin: *Kudarc nélkül az iskolában.* (Volán Humán Oktatási és Szolgáltató Rt.)

Iskolapszichológia 4. Englbrecht-Weigert: *Hogyan akadályozzuk meg a tanulási akadályok kialakulását?* (Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola jegyzete)

Dr. Horváthné Mészáros Márta: Ajánlások gyengénlátó és aliglátó gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez. Szövegértés-szövegalkotás. suliNova Kht., Budapest, 2006.

MEGFIGYELÉSI SZEMPONTOK

Figyeljük meg, hogy helyesen – három ujjal – fogják-e a ceruzát a gyerekek! Ha nem, tanítsuk meg nekik. Ma már szinte minden papírboltban kapható műanyag ceruzafogó, ami segít ebben. A szabályos ceruzafogás lágy, puha, nem görcsös. Az írószernek bele kell feküdnie a hüvelyk- és mutatóujj közötti mélyedésbe. A ceruza gondolatban meghosszabbított végének a jobb vállhoz kell érnie. Egyenes háttal üljenek, és a gyermek szeme kb. 25 cm-re legyen a papírtól. A helyes haladási irány azonos az írás-olvasás irányával, vagyis mindig balról jobbra és föntről lefelé haladunk. Kérjük a gyerekektől, hogy a lapot ne forgassák munka közben, hanem a csukló laza mozdulatával kövessék az irányokat! Ügyeljenek arra, hogy lehetőleg ne emeljék fel a ceruzát rajzolás közben a lapról!

Nagyon fontos, hogy mindig a gyerekek önmagukhoz mért fejlődését értékeljük. Sokat dicsérjük őket!

A gyengénlátó gyermektől is meg kell követelnünk a szabályos írófogást. Görcsös ceruzafogáshoz vezethet a gyermek kéztőcsontjainak fejletlensége, ami a koraszülött gyermekeknél még iskoláskorban is gyakori (a gyengénlátás okai között a koraszülöttség halmozottan szerepel). Semmiképpen ne használjon a gyermek kemény belű grafitceruzát, mert azt erősebben kell nyomnia. Előfordul, hogy annyira gyenge a gyermek kézereje, hogy még a puha ceruzát sem tudja kellően a papírra nyomni, és rajza, írásnyoma halvány marad. Ilyenkor inkább közepes hegyű filctollat vagy vékony hegyű rajztollat használjon, mert azokat alig kell nyomni.

Sokkal nehezebb megkövetelni a gyengénlátótól munka közben az egyenes testtartást és a 25 cm-es szemtávolságot. A legtöbb gyengénlátó – szemüvegviselés mellett is – sokkal közelebb hajol a munkájához, mint az ép látású. Alacsony vizusú gyermekeknél olyannal is találkozhatunk, akinek munka közben az orra is a papírhoz ér.

A ferde, féloldalas fejtartás is gyakori, ami azzal van összefüggésben, hogy a gyermek csak az egyik szemét használja, vagy a retináján az éleslátás helye nem a szemgolyó közepén helyezkedik el. Ezek olyan adottságok, amiket nem tekinthetünk rossz szokásnak, hanem tényként kell elfogadnunk.

Kezdetben a gyermek is próbálgatja, hogyan lát jobban. Tanácsokat adhatunk, de valójában nem tudjuk azt megítélni, hogy számára mi a legelőnyösebb.

A túlzott közelnézés nemcsak a testtartás szempontjából, de a fényviszonyok miatt is előnytelen, mert az illető árnyékot vet a munkafelületre. Mindezt csökkenti az emelhető lapú tanulóasztal használata, amit a gyermeknek meg kell tanítani, és a pademelést igényé kell számára tenni. Mindezek ellenére helyes, ha próbáljuk arra készíteni a gyengénlátó tanulót, hogy valamivel távolabbról nézve próbáljon dolgozni, mert előfordul, hogy nagy igyekezetében még közelebb hajol, mint amennyire feltétlenül szükséges lenne (mint ahogyan illet az ép látású gyermekek is meg szoktak tenni).

Csak akkor lépünk a feladatokban egy következő szintre, ha a megelőző szinten a gyermek már jól teljesít, tehát látjuk, hogy nagy biztonsággal mozog!

Saját adaptációs kiegészítem:

A FELDOLGOZÁS MENETE

Az alábbi részletes leírás célja elsősorban egyféle minta bemutatása. Nem lehet és nem szabad kötelező jellegű előírásnak tekinteni. A pedagógus legjobb belátása szerint dönthet a részletek felhasználásáról, módosításáról vagy újabb variációk kidolgozásáról.

I. SZEM-KÉZ KOORDINÁCIÓ

A feladatok célja vizuális figyelem, szemfixáció, szem-kéz koordináció, a finommotorika fejlesztése.

Ajánljuk minden 1. osztályos tanulónak, különös figyelemmel azoknak a gyerekeknek, akik nagyon ügyetlen finommozgással (kézmozgással) érkeznek iskolába, ceruzát nem szívesen vesznek a kezükbe, rosszul rajzolnak.

A FELADATOK

1. MOZGÓ TÁRGYAK KÖVETÉSE SZEMMEL (ÉS MUTATÓUJJAL), MIKÖZBEN A FEJ MOZDULATLAN MARAD

Sok gyengénlátó gyermek merevebben használja a szemét, mint akinek ép a látása. Hajlamosak fejmozgással követni a mozgó tárgyat. Mindez reflexszerű, ezért egyszerű felszólítás nem elegendő az elhagyásához. Ha az asztalra könyökölve két tenyere közé fogott fejét tudatosan

rögzítettjük, gyakoroltathatjuk vele a szemmozgással való követést, de ekkor másnak kell a tárgyat előtte mozgatnia. Eleinte ez a mozgás nagyon megerőltető számára, ezért hosszan nem alkalmazhatjuk.

Instrukció:

– Kövesd a szemeddel a kezemben lévő tárgyat! **Feltétlenül igazodjunk a gyermek látóképességéhez a tárgy méretének, távolságának, színének és a háttérének kiválasztásában.**

Eleinte könnyítsük meg a feladatot úgy, hogy a gyerekek végtagmozgásokkal (mutatóujj) kísérhetik. Az egyszerű balról jobbra haladó, vízszintes mozgásirányt egészítsük ki a fentről lefelé haladó, végül az átlós irányoknak megfelelő szemmozgásokkal. Ezt kövesse az elvégzett tevékenység szóbeli megfogalmazása, majd rajzban történő reprodukálása. Ha egy tárgy útját már képesek így követni, akkor több, 2-3-4-5 egymást követő tárgyat figyeltessünk meg „távcsővel”. Erre remekül használható a papírtörlő hengere. A későbbiekben a betűk-számok formálásának módját is figyeltessük meg.

Saját adaptációs kiegészítem:

2. „SASSZEM”– A SZEM FIXÁCIÓS MŰKÖDÉSÉNEK ERŐSÍTÉSE

A tartós fixáció megerőltető lehet a gyengénlátó gyermek számára, különösen, ha a nagyságviszonyok miatt akkomodációra kényszerül. Ilyenkor megeshet, hogy elveszíti szemével a tárgyat, majd újra próbálja azt fixálni, és az időbe kerül.

A mindennapi életben – a biztonságos tájékozódáshoz és helyváltoztatáshoz – nemcsak arra a képességre van szükségünk, hogy álló helyzetből egy mozgó tárgyat tudjunk szemmel követni, hanem arra is, hogy saját mozgásunk közben szemmel tudjuk tartani a körülöttünk lévő, álló tárgyakat (pl. az akadályokat). A gyengénlátónak ez sem könnyű feladat. Még nehezebb az, amikor a szemlélő maga is és a figyelemmel kísért tárgy is mozog. Ezeket a helyzeteket csoportos játékokban lehet legjobban előidézni.

Instrukció:

– Fényképezd le a szemeddel!

A mozgó (pl. fel-le) tárgy követése, majd a tárgy vagy a tárgy egy részének fixálása kb. 10 mp-ig tartson.

Saját adaptációs kiegészítem:

3. SZEM-KÉZ KOORDINÁCIÓ

Instrukció:

– Vezesd végig a csónakot a kanyargó folyón, a versenyautót a pályán, a turistát a turistautakon, a síelőket a lejtőn!

Kezdetben széles utakon (1,5 cm-es majd 1 cm-es), végül az 1. osztályos füzet vonalazásának megfelelő kb. 0,5 cm szélességben kell rajzolniuk a gyerekeknek a vizuális észlelést fejlesztő füzetben.

Saját adaptációs kiegészítem:**4. FORMÁK MEGRAJZOLÁSA PONTRÓL PONTRA**

A szem-kéz koordináció fejlesztésére a gyengénlátó tanuló számára kiemelkedően hasznos feladat a pontösszekötés. Természetesen figyelembe kell venni a feladatkészítésnél a gyermek meglévő látóképességét. Annál nehezebb a feladat, minél távolabbi pontokat kell összekötnie. Fontos megtanítani a helyes stratégiára: Helyezze az irónt a kiindulópontra, aztán vigye tekintetét a célra, majd a szem útját kövesse a ceruzája.

Instrukció:

– *Rajzold meg a csillagot a pontok segítségével!*

Magunk is rajzolhatunk hasonló feladatokat. Tárgyak, állatok körülrajzolása során a ferde egyenesek begyakorlására különösen hasznosak az ilyen típusú feladatok.

Fokozatok:

A fent leírt feladattípusok főnről lefelé nehezednek. Célszerű az egész osztálynak az első feladattal kezdeni, majd minden tanuló differenciáltan attól a szinttől kezdve gyakoroljon, ahol azt tapasztaljuk, hogy lassan, illetve nem hibátlanul tudja már megoldani a feladatot.

Saját adaptációs kiegészítem:**II. ALAK-HÁTTÉR DIFFERENCIÁLÁS**

A feladatok célja alak és háttér differenciálása.

Ajánljuk minden 1. osztályos tanulónak, de különösen azoknak a gyerekeknek, akiknek vizuális észlelési problémáik vannak, akik nehezen tudják figyelmüket egy vizuális ingerre irányítani, hogy megtanulják a lényegest a lényegtelenről elkülöníteni.

Saját adaptációs kiegészítem:**A FELADATOK**

A gyengénlátó gyermek egy tárgy vagy egy forma képét csak akkor tudja elkülöníteni a háttérétől, ha biztos képzeleti képpel rendelkezik arról a formáról, amit fel kell ismernie. Ugyanez vonatkozik a lényeges és lényegtelen elemekre is. Számára még a valóságos tárgy is csak akkor észlelhető, ha az eléggé elüt a háttérétől. A rajz vagy ábra ennél is nehezebb számára, hiszen az legtöbbször csak konvencionális jele a valóságnak, amit lehet, hogy még nem ismer. A feladatok kiválasztásánál nemcsak a gyengénlátó gyermek szemének felbontóképességéhez (látásélességhez) és színlátásához kell alkalmazkodni, hanem a képfelismerési szintjéhez is, ami nagymértékben függ előzetes tapasztalatkincsétől.

1. VÁLOGATÁSOK MEGADOTT SZEMPONT SZERINT

Instrukció:

– *Keressetek piros színű tárgyakat a teremben!*

Lehet alak, szín, forma, nagyság, anyag szerint keresgélni. Az ilyen típusú feladatok során fejlődik a gyerekek vizuális megfigyelő- és elemzőképessége. A megfigyelések során emlékeznek a látottakra, és képesek lesznek a részekből kirakni az egészet. Ez a betű- és számtanulásnál is hasonlóan történik.

2. „NYOMOZÓ”

Instrukció:

– *Kösd össze a lenyomatával, az árnyékával!*

A füzetben először sporteszközöket, majd állatokat és az apróbb részleteket tartalmazó emberfejeket kell párosítaniuk a gyerekeknek. Később egyszerű és bonyolultabb geometriai formákat kell két szempont alapján (forma és nagyság) párosítaniuk.

3. ELREJTETT FORMÁK

Instrukció:

– *Karikázd be a gyümölcsöket!*

A gyerekeknek a vonalak mögött meg kell látniuk az elrejtett gyümölcsöket. Azután a kép szélén található gyümölcsök közül csak ezeket kell kiszínezniük. Ugyanígy keresnek autókat, zöldségféléket, bútorokat, geometriai formákat, betűket és számokat.

4. EGYMÁSRA RAJZOLT ALAKOK

Instrukció:

– *Rajzold át különböző színnel!*

A fokozatok a következők: konkrét formák, geometriai formák, számok.

5. KERESD A FORMÁT!

Instrukció:

– *Színezd ki az összes mézeskalács-figurát!*

Hasonló háttérben kell a kért formákat észlelniük. Hasznos, ha összeköthetjük a keresett tárgyak megszámlálásával.

6. FOTÓMONTÁZS

Instrukció:

– *Húzz annyi vonalat, ahány lepkét látsz a képen!*

A kép nem éles, és benne elszórva figuratív elemek láthatóak. Ezeket kell megszámlálniuk.